

O perspectivă juridică asupra homarului (și a animalului, în general)

A Legal Perspective on the Lobster (and Animal, in General)

Lect. univ. dr. **Flaminia STÂRC-MECLEJAN***
Universitatea de Vest din Timișoara
Facultatea de Drept

Abstract

Few of us could deny law's centredness as an instrument of progress and improvement of social life or morality in our culture. Let us refer only to its evolutions in the field of animal welfare, which have lately proliferated. But, the world is variously constituted, by different cultures and civilizations, and we cannot know who, what or why will be privileged at some point in time. And the lobster is no exception to the rule - what is prohibited by one society is black letter law in another and, in general, regulations on this species of res nullius are rare.

Is it all right to boil a sentient creature alive just for our gustatory pleasure? Is this thing just a matter of personal choice? What role should law play in the protection and welfare of the lobster? - is the short list of questions that this paper will attempt to answer. In one way or another, its arguments are, however, valid for all the animals, and ultimately tend to support that small part of literature that advocates the development of the critical dimension of law, in the face of the complex disruptions of our contemporary world.

Keywords: law & critical thinking; disparate treatment of animals; disruption of ecosystems.

Rezumat

Puțini dintre noi ar putea nega faptul că legea e instrumentul central al progresului și al îmbunătățirii vieții sociale sau a moralei în cultura noastră. Să ne raportăm numai la evoluțiile din materia bunăstării animalului, care au proliferat în ultimii ani. Lumea e divers constituită însă, din diferite culturi și civilizații, și nu putem ști cine, ce, de ce va fi privilegiat(ă) la un moment dat. Iar homarul nu face excepție de la regulă - ceea ce e interzis într-o societate reprezintă literă de lege în alta și, în general, reglementările privind această specie de res nullius sunt rare.

E în regulă să fierbi de vie o ființă exclusiv pentru plăcerea gustativă? E aceasta doar o chestiune de alegeri personale? Ce rol trebuie să aibă legea în materia protecției și bunăstării homarului? - este lista scurtă de întrebări la care această lucrare va încerca să răspundă. Argumentele sale sunt valabile însă, într-un fel sau altul, în privința tuturor animalelor și tind să sprijine, pe fond, acea mică parte a literaturii de specialitate care pledează pentru dezvoltarea dimensiunii critice a dreptului, în fața complexității dereglărilor lumii contemporane.

Cuvinte-cheie: lege și gândire critică; tratament dispartat al animalelor; disruperea ecosistemelor.

„În locul neașteptat sau neglijat vei găsi homarul”¹

* flaminia.starc@e-uvt.ro.

¹ „It is in the unexpected or neglected place that you will find the lobster” (spune o vorbă de înțelepciune din folclorul irlandez).

Premisele studiului

Articolul de față a fost prezentat, într-o formă ușor diferită, la o conferință la care am participat acum câteva luni. Rămăsese să mă gândesc în ce măsură tema își mai păstrează relevanța după izbucnirea pandemiei de Covid-19, când au început să apară știri despre cum virusul afectează grav și chiar provoacă închiderea unor importante „industrii animale” (suspendarea Festivalului Homarului din Maine, coloana vertebrală a industriei din Rockland², sau închiderea industriei olandeze producătoare de blană de nură, una dintre cele mai mari din lume³, sunt doar două exemple recente). Privind din această perspectivă, cred că tema lucrării ne poate ajuta să înțelegem de ce este important ca juriști să dăm atenție lumii naturale și să avem mai multă grijă de ea. Cu cât știm mai puțin despre mediul natural, cu atât mai puțin îi percepem mecanismele și putem face față riscurilor care îl amenință și perturbărilor echilibrului ecosistemelor sale. Până că și „ideile noastre vagi alcătuiesc un ecosistem; un ecosistem nemărginit în care se poate întâmpla orice”⁴, cum notează scriitorul Paolo Giordano, în recenta sa carte „În vremea contaminării”.

Întrebări de genul: Ce e un animal? Ce reprezintă el din punct de vedere legal? Ce animale protejează legea? E suferința motivul pentru care ar trebui să le protejăm? sunt în același timp foarte complexe, dificile și primesc răspunsuri diferite - științifice, filosofice și, implicit, juridice. La sfârșitul lui 2017, cu ocazia dezbaterii proiectului de lege privind retragerea din UE, Parlamentul britanic declara că animalele nu au emoții sau sentimente, nici capacitatea de a simți durere, votând împotriva transferului părților din legislația UE ce recunosc că animalele sunt ființe sensibile (respectiv principiul cuprins în art. 13 din TFUE)⁵. Decizia a stârnit, cum era de așteptat în societatea contemporană, un val de proteste, petiții și o întreagă campanie pe rețelele de socializare susținută de celebrități⁶. Au urmat multiple încercări de a aduce amendamente proiectului, cu scopul de a include principiul european, dar care nu au obținut sprijinul guvernului. În final, s-a decis că sensibilitatea animalelor va fi recunoscută în continuare în legislația engleză, guvernul urmând să analizeze sub ce formă⁷.

Nimic nu este „ne-legal”, în cultura noastră, niciun element al lumii naturale nu există „în afara legii”⁸. Chiar și când legea pretinde că reglementează doar obiectiv natura umană sau fizică, ea ne deconstruiește și reconstruiește conceptele de faună, natură etc.⁹. Contrar unei abordări de tip „literal” a legii, pentru a înțelege interacțiunile legii cu lumea naturală, un jurist ar trebui să își dezvolte abilitățile de gândire critică și analiză.

Acestea ar fi, în câteva cuvinte, premisele generale ce stau la baza prezentului studiu. Alegerea subiectului său specific - homarul - ține de foarte controversata practică gastronomică a introducerii sale de viu în apa clocotită, care l-a adus pe „nefericitul” artropod, în ultimul timp, în atenția opiniei internaționale, dar are și o valoare simbolică. Într-un fel sau altul, argumentele din lucrare sunt valabile în privința tuturor animalelor și tind, în final, să sprijine acea mică parte a literaturii de specialitate care

² Date disponibile online la adresa: <https://www.maine lobster festival.com/>.

³ Date disponibile online la adresa: <https://www.nationalgeographic.com/animals/2020/06/covid19-forces-mink-farm-end-netherlands/>.

⁴ Paolo Giordano, *În vremea contaminării*, Polirom, București, 2020, p. 89.

⁵ Date disponibile online la adresa: <https://www.independent.co.uk/voices/brexit-government-vote-animal-sentience-cant-feel-pain-eu-withdrawal-bill-anti-science-tory-mps-a8065161.html>. Conform art. 13 TFUE, „La elaborarea și punerea în aplicare a politicii Uniunii în domeniul agriculturii, pescuitului, transporturilor, pieței interne cercetării și dezvoltării tehnologice și al spațiului, Uniunea și statele membre țin seama de toate cerințele bunăstării animalelor ca ființe sensibile (s.n.) și respectă actele cu putere de lege și normele administrative, precum și obiceiurile statelor membre în privința riturilor religioase, a tradițiilor culturale și a patrimoniilor regionale”.

⁶ Date disponibile online la adresa: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-42099678>.

⁷ Date disponibile online la adresa: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-8155/>. Legea privind bunăstarea animalelor (*Animal Welfare Act*) din Regatul Unit definește animalul ca fiind „un vertebrat, altul decât omul” (*“animal” means a vertebrate other than man*). Deși prevede că „autoritatea națională corespunzătoare poate [...] extinde definiția „animalului”, astfel încât să includă nevertebrate”, aceasta „poate avea loc numai dacă autoritatea națională corespunzătoare este convinsă, pe baza dovezilor științifice, că animalele de acest fel sunt capabile să simtă durere sau suferință”.

⁸ Peter H. Schuck, *The Limits of Law. Essays on Democratic Governance*, Westview Press, 2000, p. 419.

⁹ William Cronon (ed.), *Uncommon Ground: Rethinking the Human Place in Nature*, W. W. Norton & Co., New York, 1995, p. 69-90.

pledează pentru dezvoltarea acestei dimensiuni critice a dreptului, în fața complexității dereglărilor lumii contemporane.

Animale legale vs. animale reale

Homarul e prin excelență o mâncare de vară¹⁰. După rețeta originală, avem nevoie doar de un vas mare cu apă în care să punem sare, până ce apa devine la fel de sărată ca apa mării, și se introducem homarul¹¹. Elasticul de pe cleștii crustaceului nu se scoate, pentru că ideal ar fi, spun *chef*-ii, ca homarul să fie pus de viu în apa clocotită (poate fi pus și congelat, în cazul celor cărora le este milă)¹².

Homarul e un bun, nu o persoană¹³. Acesta ar fi în mod „normal” argumentul ce justifică în ochii unui jurist legalitatea practicii introducerii homarului de viu în apa fiartă, pentru a-i da un gust mai bun sau o nuanță de roz mai plăcută¹⁴. Sigur că nici câinii și nici pisicile nu sunt persoane, dar adorăm minunatele animale de companie și nici prin gând nu ne-ar putea trece să le consumăm (deși, alte culturi nu ne împărtășesc preferințele). Oricum, nu trebuie să ne gândim de ce animalele nu merită îngrijorări etice sau ce înseamnă că natura este un construct social pentru a deveni specialiști ai dreptului. Majoritatea copleșitoare a școlilor de drept nu includ în programele de studii ore de gândire critică, examenul de primire în profesia de avocat nu verifică capacitatea de reflecție a absolvenților facultăților de drept, iar ca judecător aplici dreptul, nu îl crezi.

Totuși, puțini dintre noi ar putea nega faptul că legea e instrumentul central al progresului și îmbunătățirii vieții sociale și a moralei în cultura noastră¹⁵. Să ne raportăm numai la evoluțiile din materia bunăstării homarului, care au proliferat în ultimii ani. În ianuarie 2018, parlamentarii elvețieni au decis să instituie interdicția fierberii de vii a homarilor, pe baza studiilor care arată că aceste animale simt durerea. Este interzisă acum expres în Elveția punerea crustaceelor vii la fiert cât sunt în viață sau înghețarea lor pentru a fi transportate în restaurante, potrivit legislației privind bunăstarea animalelor, care a intrat în vigoare în martie 2018. În 2017, în Australia, o companie ce comercializa fructe de mare a fost condamnată pentru că a încălcat legea privind prevenirea cruzimii față de animale și a devenit prima persoană juridică din Australia condamnată pentru tratamentul aplicat homarilor¹⁶. Angajații

¹⁰ David Foster Wallace, *Care-i treaba cu homarul*, Black Button Books, București, 2017, p. 279.

¹¹ Date disponibile online la adresa: <https://foodstory.ro/eveniment/cum-se-gateste-un-homar-cateva-secrete-de-la-masterchef>.

¹² Date disponibile online la adresa: https://adevarul.ro/locale/buzau/reteta-homar-thermidor-sa-l-prepari-mai-putin-30-minute-1_5aafc777df52022f75c43377/index.html.

¹³ Politologul John Rodman a reperat rădăcinile discursului antropocentrismului în antichitatea clasică: „[g]ândirea filosofică și politică clasică, a argumentat acesta, absorbită fiind de preocuparea pentru esența „omului”, și-a concentrat căutările pe întrebarea: „Cum *diferă* oamenii de toate celelalte forme de viață?” Rodman a denumit în mod inspirat această întrebare omniprezentă a gândirii occidentale „Imperativul diferențial”. Imperativul diferențial a bătuit discursurile occidentale încă din antichitate nelipsit de trăsături presupus unic umane (precum, rațiunea, logosul, liberul arbitru, moralitatea, tehnologia, personalitatea și altele). Studiul detaliat al filosofului Gary Steiner arată cât de răspândită, rezistentă și adânc înrădăcinată a fost obsesia pentru diferența umană față de regnul non-uman în canonul occidental. Problema diferenței umane a dat naștere celei mai longevive cosmologii a civilizației occidentale: Marele Lanț al Ființei, care a instituit o ierarhie în cadrul căreia Omul a fost poziționat pe cea mai înaltă treaptă pământeană. Această ierarhie reprezenta atât o schemă ontologică, cât și o ordine morală, care sancționa folosirea omului de orice ar fi fost în mod ostensibil sub el – pe planul Pământului, adică totul. (...) Cosmologia Marelui Lanț al Ființei a susținut descurajarea unei fuziuni a discursurilor umane și nonumane, a tratării animalelor și plantelor ca fiind înrudite, a respectării integrității locurilor sălbatice și a dezvoltării tradițiilor de reciprocitate cu lumea naturală - toate caracteristici chintesentele ale culturilor indigene. Lumea naturală a devenit, pentru a simplifica cu o generalizare justificabilă, un loc de folosit. Aceasta a deschis calea către instituirea instrumentalismului occidental și o ulterioară conceptualizare a lumii ca reprezentând „resurse naturale”. Alăturarea dintre perceperea lumii sub formă de resurse și acțiunea instrumentală asupra sa definește moștenirea antropocentrismului, care se manifestă încă în momentul de față” (Eileen Crist, *Anthropocentrism*, in Noel Castree, Mike Hulme, James D. Proctor (editori), *Companion to environmental studies*, Routledge, New York, 2018, p. 735).

¹⁴ Date disponibile online la adresa: <https://foodstory.ro/eveniment/cum-se-gateste-un-homar-cateva-secrete-de-la-masterchef>.

¹⁵ Raymond Wacks, *Philosophy of Law: A Very Short Introduction*, Oxford, 2008, p. 131.

¹⁶ Date disponibile online la adresa: <https://www.theguardian.com/world/2017/feb/15/sydney-fishmonger-convicted-of-animal-cruelty-over-lobster-treatment>.

companiei tăiau cozile crustaceelor cât timp acestea erau încă în viață, încălcând legea privind interzicerea cruzimii asupra animalelor¹⁷. Instanța supremă a Italiei a decis, tot în 2017, că homarii nu mai trebuie ținuți pe gheață cât timp așteaptă să fie gătiți în bucătăriile restaurantelor, fiindcă acestea le provoacă suferințe nejustificate¹⁸. Este recomandabilă practica deja obișnuită în restaurantele cu standarde înalte de calitate și chiar și în supermarketuri, de a-i ține în bazine cu apă la temperatura camerei și cu instalații de oxigenare. *In fine*, recent, în Marea Britanie, peste o mie de persoane au semnat o petiție pentru extinderea legislației privind protecția animalelor la homari, crabi și celelalte crustacee, amintind de cugetarea de bun simț, a lui Mahatma Gandhi, cum că nivelul de civilizație al unei țări se măsoară după felul în care își tratează animalele¹⁹.

Rămânând în același cadru internațional, să aruncăm o privire în continuare și spre cealaltă categorie de iubitori de homar, preparat. Majoritatea lumii a auzit probabil de Festivalul Homarului din Maine (memorabil „promovat” de scriitorul David Foster Wallace) care are loc regulat, vara, în primul weekend al lui august (nu și anul acesta, din cauza pandemiei de coronavirus). Website-ul evenimentului gastronomic promite „Cinci zile de fast și divertisment pe fabuloasa coastă din Maine!” cu tot ce și-ar putea visa orice gurmand: cel mai mare fierbător de homari din lume, în care vor fi preparate în jur de 10.000 de kilograme de homar, dar și o ceremonie de încoronare a Miss Zeiței Mării, un parc de distracții și divertisment de top, culminând cu o cursă de alergare pe lăzi plutitoare, artă fină realizată de meșteșugari talentați, concursuri de gătit homar și, sigur, ar mai fi multe altele. Fiert de viu „în stil mare”, homarul e o tradiție culinară în Rockland, Maine, SUA, în deplină conformitate cu legea²⁰.

Rareori, legea nu e contradictorie²¹, aceasta e regula. Lumea e divers constituită, din diferite culturi și civilizații, și nu putem ști cine, ce, de ce va fi privilegiat(ă) la un moment dat²². Iar crustaceul nu face excepție de la regulă.

Servit fiert, la grătar sau la cuptor (pescuit eventual din acvariul propriu al marilor localuri) sau expus pe tarabele de pește din piață e, pentru mulți dintre noi, prima ipostază în care vom face cunoștință cu homarul²³. Mai târziu, eventual, am putea afla că, din punct de vedere taxonomic, homarul e un membru al regatului animal, născut în familia *Homaridae*, ce trăiește pe fundul oceanului în crevase și se caracterizează prin corpul lung, cu cinci perechi de picioare articulate, prima pereche având în capăt clești folosiți la prinderea și imobilizarea prăzii, ochi pedunculați, branhii pe picioare și antene.

Într-un fel sau altul, știm per ansamblu ce e un homar. Ca întotdeauna însă, sunt mult mai multe de știut decât suntem dispuși să aflăm²⁴. Homarul e tot ceea ce nu e construit de mintea noastră. Dar avem „sarcina” de a anula ordinea originală și de a recrea una adecvată scopurilor și intereselor noastre umane²⁵. De aici, atâtea contradicții cu privire la statutul său legal: ceea ce reprezintă literă de lege într-o societate este interzis în alta și, în general, reglementările privind această specie de *res nullius* sunt rare. În UE, există o serie de acte normative, care impun cote de pescuit de homar la nivel național, instituie

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Deliberând asupra soartei homarilor, judecătoria Curtii de Casație ai Italiei au decis că „[deși] metoda particulară de gătit poate fi considerată legală, cunoscând că este folosită în mod obișnuit (s.n.), suferința cauzată animalelor în timp ce așteaptă să fie gătite nu poate fi justificate în niciun fel”. (<https://www.reuters.com/article/us-italy-lobsters/italian-court-says-lobsters-must-not-catch-cold-before-cooking-idUSKBN1972JV>).

¹⁹ Date disponibile online la adresa: <https://you.38degrees.org.uk/petitions/give-legal-protection-against-cruelty-to-crustaceans>.

²⁰ Date disponibile online la adresa: <https://www.maine lobster festival.com/main-events/>.

²¹ Raymond Wacks, *op. cit.*, p. 131.

²² Holmes Rolston, *Nature For Real: Is Nature A Social Construct?*, in T. D. J. Chappell (ed.), *The Philosophy of the Environment*, University of Edinburgh Press, Edinburgh, 1997.

²³ Ray Ingle, *Crayfishes, Lobsters and Crabs of Europe. An Illustrated Guide to common and traded species*, Springer, 1997.

²⁴ David Foster Wallace, *op. cit.*, p. 274 („o chestiune de interes”); Holmes Rolston, *op. cit.*, p. 39 (viziune asupra lumii).

²⁵ David Dyzenhaus, *op. cit.*, p. 283.

perioade de prohibiție pentru pescuit și interzic capturarea femelelor cu icre²⁶, toate având scopul de a preveni doar supraexploatarea pescuitului de homar²⁷.

Și, totuși, e în regulă să fierbi de vie o ființă exclusiv pentru plăcerea gustativă? E aceasta doar o chestiune de alegeri personale²⁸? Ce rol trebuie să aibă legea în materia protecției și bunăstării crustaceului?

În societatea noastră, nu protejăm animalele datorită valorii lor intrinseci, ci din compasiune, pentru că sensibilitatea umană are acces la suferința lor²⁹. Suntem predispuși să protejăm acele animale care au capacitatea de a simți durerea și de a suferi³⁰. Filosoful Richard Rorty arată că ideea că avem o obligație superioară de a diminua cruzimea pare să subînțeleagă că există ceva ce merită respect și protecție³¹ – durerea nonlingvistică – cea care ne leagă de fiarele necuvântătoare³². Durerea este o stare mentală complexă, cu o calitate perceptivă distinctă de suferință, care este o stare emoțională, dar asociată cu ea. E dificil de aceea uneori să recunoaștem situațiile în care un animal suferă³³, deși există câțiva indicatori, care au fost sintetizați sub două mari criterii: sistemul neurologic al animalului necesar pentru a simți durere și comportamentul său asociat durerii³⁴.

În cazul specific al homarului, exceptarea de la protecția legii s-a bazat pe convingerea că crustaceele nu pot simți durerea, ci manifestă o reacție de tip reflex pentru a se îndepărta de stimulul nociv, numită nocicepție³⁵. Recent, însă, Robert Elwood, un cercetător în comportamentul animalelor de la Queen's University Belfast, a demonstrat că homarii pot simți durere, explicând că ar fi cazul să ne rafinăm concepțiile în privința crustaceelor³⁶. Iar organizația Oameni pentru Tratatul Etic al Animalelor (PETA) citează un alt cercetător, Michael Kuba, care a descoperit că homarii sunt „animale uimitor de inteligente”, ce folosesc semnale complicate pentru a explora împrejurimile și pentru a stabili relații sociale. În mod uimitor, arată PETA, crustaceele nu sunt atât de diferite de noi: „La fel ca oamenii, homarii au o copilărie lungă și o adolescență incomodă. Și, tot asemănător nouă, ei își poartă copiii timp de nouă luni și pot trăi peste 100 de ani”³⁷.

Este greu de înțeles, în fața acestor descoperiri, de ce nu am încerca să luăm în considerare, așa cum susține bine-cunoscuta organizație de protecția animalelor, faptul că moralitatea fierberii homarilor de vii nu ține doar de conștiința fiecăruia³⁸. Sigur, întrebarea dacă crustaceele simt durere rămâne până astăzi o problemă supusă dezbaterii științifice. Dar știința nu este niciodată definitivă³⁹, nu poate și nu

²⁶ Date disponibile online la adresa: <http://eol.org/pages/1039672/details>.

²⁷ M. Butler, A. Cockcroft, A. MacDiarmid & R. Wahle, *Homarus gammarus*. The IUCN Red List of Threatened Species, 2011: e.T169955A69905303, disponibil la adresa: <https://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2011-1.RLTS.T169955A69905303.en>.

²⁸ În acest sens și David Foster Wallace, *op. cit.*, p. 282.

²⁹ Rémy Libchaber, *Perspectives sur la situation juridique de l'animal*, RTD Civ. 2001, p. 239. Sensibilitatea animalelor poate fi înțeleasă ca și „capacitatea de a evalua acțiunile altora în raport cu sine și alții, de a-și aminti parte din propriile acțiuni și consecințele lor, de a evalua riscul, de a avea anumite sentimente și de a avea un anumit grad de conștientizare” (Donald M. Broom, *Cognitive ability and sentience: Which aquatic animals should be protected?* in *Diseases of Aquatic Organisms*, vol. 75/2007, p. 100).

³⁰ Donald M. Broom, *op. cit.*, p. 100.

³¹ Richard Rorty, *Contingency, Irony, and Solidarity*, Cambridge University Press, New York, 1989, p. 88.

³² Richard Rorty, *Contingency...*, p. 94.

³³ Helen Proctor, *Animal Sentience: Where Are We and Where Are We Heading?*, in *Animals*, 2012, vol. 2, p. 636.

³⁴ David Foster Wallace, *op. cit.*, p. 285.

³⁵ Date disponibile online la adresa: <http://blogs.nature.com/news/2013/08/experiments-reveal-that-crabs-and-lobsters-feel-pain.html>.

³⁶ Date disponibile online la adresa: <https://www.zmescience.com/medicine/mind-and-brain/experiments-shows-that-crabs-and-lobsters-feel-pain-suggests-we-dont-really-understand-animal-pain/>; <https://www.descopera.ro/dnews/10480088-oamenii-tortureaza-anual-miliarde-de-nevertebrate-avertizeaza-un-cercetator>.

³⁷ Două experimente separate cu crabi au arătat „o schimbare motivațională clară, pe termen lung, în concordanță totală cu ideea de durere”, potrivit acestuia (date disponibile online la adresa: <https://www.peta.org/issues/animals-used-for-food/factory-farming/fish/lobsters-crabs/>).

³⁸ David Foster Wallace, *op. cit.*, p. 282.

³⁹ Lee McIntyre, *The Scientific Attitude. Defending Science from Denial, Fraud, and Pseudoscience*, The MIT Press, 2020. Știința oferă în schimb justificare bazată pe dovezi (p. 208). Ce este special în ceea ce privește știința? Cea mai notabilă este atitudinea științifică față de dovezile empirice, pe atât de greu de definit pe cât este ea de importantă. *Pentru a face știință, trebuie să fim dispuși să îmbrățișăm o mentalitate care ne spune că credințele, ideologiile și dorințele noastre anterioare nu contează în a decide ce poate trece testul comparației cu dovezile* (s.n.) (p. 16).

își propune, prin definiție, să garanteze Adevărul⁴⁰. Existând, în aceste condiții, dovezi că homarii simt durerea, de ce i-am lăsa(t) totuși în afara preocupărilor privind bunăstarea animalelor?

Trebuie să fim conștienți că protecția animalelor s-a bazat dintotdeauna pe asocierile și practicile noastre culturale. Homarii nu sunt persoane, dar nici câinii și nici pisicile nu sunt. Cu toate acestea, animalele de companie sunt speciile cele mai protejate de lege⁴¹, fiindcă le adorăm și le considerăm parte din familie. Dimpotrivă, crustaceele, *ferae bestiae* de ordin inferior, sunt pentru noi doar „fructe de mare”, într-adevăr, în topul bucătăriei delicatelor gourmet⁴² căci le prețuim foarte mult pentru carnea lor albă, fină, dulce și aromată⁴³. Dar, e mai simplu să nu ne gândim la lucruri inconfortabile. Iar bunăstarea homarului e doar un alt subiect inconfortabil „pentru mine, cel puțin, și pentru cam toți oamenii pe care îi cunosc și cărora le plac o mulțime de mâncăruri, dar nu vor să se considere nemiloși sau insensibili”, cum observa scriitorul David Foster Wallace⁴⁴. La urma urmei, a respecta legea nu e neapărat sinonim cu a-ți păsa, a fi bun sau a face bine, chiar dacă legea, instituțiile și noțiunile sale se inspiră adesea din valorile moralei⁴⁵.

Filosofii au deplâns dintotdeauna imposibila încercare de a ne ieși din „piele” – tradiția, limba și toate celelalte „cadre” în interiorul cărora gândim sau ne facem autocritica – și a ne compara cu ceva absolut⁴⁶. Legislația care protejează bunăstarea animalelor nu iese nici ea din tipare și nu e, din păcate, universală. În prezent, nu există niciun acord internațional care să asigure o protecție uniformă a animalelor și niciun standard internațional care să definească tratamentele „acceptabile” pe care li le aplicăm⁴⁷. Legiuitorii se poziționează în sensuri contrare atunci când se confruntă cu cruzimea asupra animalelor: fie o acceptă și o legalizează (considerând-o legitimată de tradiție), fie aleg să o interzică, apreciind că bunăstarea animalelor trebuie să prevaleze în fața tradiției⁴⁸. Divergența de opinii la nivelul statelor în materie de legitimitate - tradiție e acceptată, așa cum demonstrează doctrina „marjei de apreciere”, de Curtea Europeană a Drepturilor Omului⁴⁹. Statelor li se permite o largă marjă de apreciere în ceea ce privește protecția bunelor moravuri, pe motiv că: „cerințele moralei variază de la un moment la altul, de la un loc la altul, mai ales în epoca noastră, care se caracterizează prin rapiditatea și larga întindere a evoluției opiniilor pe această temă”⁵⁰, iar autoritățile statale sunt, în principiu, într-o poziție mai bună decât judecătorul internațional pentru a-și exprima opinia cu privire la conținutul exact al acestor cerințe, dat fiind „contactul direct și continuu cu forțele vitale ale statelor”⁵¹. Majoritatea legislațiilor naționale permit fierberea homarilor de vii, dar această practică brutală este totuși ilegală în unele locuri, precum Elveția, Reggio Emilia (nordul Italiei) sau Noua Zeelandă.

Lipsa unui consens, ce determină tratamentul actual disparat al animalelor, semnalează nevoia unui cadru internațional care să abordeze această problemă, așa cum s-a arătat în doctrină⁵². Iar, în acest caz,

⁴⁰ Confirmarea sau dovada deplină a unui fapt fiind doar un mit (Lee McIntyre, *The Scientific Attitude...*, p. 208).

⁴¹ Mircea Duțu, Andrei Duțu, *Dreptul mediului*, ed. A 4-a, C.H. Beck, București, 2014, p. 323 et seq.

⁴² Așa cum remarca un autor francez (Rémy Libchaber, *op. cit.*, p. 239), odată ce ne-am urbanizat, am decis că doar animalele domestice merită considerație, abandonându-le pe celelalte, nemaifiind interesați de tratamentul lor.

⁴³ Elisabeth Townsend, *Lobster A Global History*, Reaktion Books, London, 2011.

⁴⁴ David Foster Wallace, *op. cit.*, p. 286.

⁴⁵ Raymond Wacks, *op. cit.*, p. 67.

⁴⁶ Richard Rorty, *Consequences of Pragmatism*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1982, p. XIX.

⁴⁷ A se vedea și David Favre, *An International Treaty for Animal Welfare*, in Cao, D. & White S., (eds.), *Animal Law and Welfare - International Perspectives. Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*. vol. 53, Springer, 2016, p. 237 et seq.

⁴⁸ Olivier Le Bot, *Limitation of Animal Protection for Religious and Cultural Reasons*, 2014, disponibil online la adresa: SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2630587> ori <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2630587>.

⁴⁹ Doctrina se referă la spațiul de manevră pe care Curtea de la Strasbourg este dispusă să-l acorde autorităților naționale ale statelor semnatare, în îndeplinirea obligațiilor care le revin în temeiul Convenției europene privind drepturile omului (CEDO, *Cha'are Shalom Ve Tsedek împotriva Franței*, hotărârea din 27 iunie 2000 (<https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%22itemid%22:%22003-68470-68938%22>)).

⁵⁰ CEDO, *Handyside v. Marea Britanie*, hotărârea din 07 decembrie 1976, § 48 (file:///C:/Users/01/Downloads/001-94325%20(1).pdf).

⁵¹ CEDO, *Handyside v. United Britanie*, precit.

⁵² David Favre, *op. cit.*, p. 237 et seq.

un tratat ar fi instrumentul juridic adecvat? În ce condiții, respectiv în ce măsură legislația poate combate injustiția și îmbunătăți tratamentul homarului (și a animalelor, în general)?

De principiu, sunt de acord cu argumentele profesorului David Favre, ce susțin ideea că un tratat este, tehnic vorbind, cel mai bun mod de a urmări cu succes protecția internațională a animalelor, atât în sensul concilierii obiectivelor divergente a cât mai multor state, cât și al asigurării unor mecanisme de conformare⁵³. Și, poate că nu ne putem compara percepțiile și concepțiile cu ceva absolut, dar le-am putea compara cel puțin cu cele ale altor civilizații. Dominația omului asupra naturii este atât de puternic înrădăcinată în cultura noastră încât exclude orice idee de personificare juridică a naturii, cum o dovedește refuzul de a acorda statut de subiect de drept animalelor⁵⁴. Dar, printr-o abordare universală a protecției animalelor, am putea învăța de la alte civilizații mai puternic atașate de lumea naturală, care i-au acordat faunei și elementelor naturii o protecție adecvată⁵⁵. Iată doar câteva exemple. La data de 3 noiembrie 2016, cimpanzeul Cecilia a fost primul animal declarat persoană juridică non-umană de către o instanță argentiniană care a tras concluzia că Cecilia se poate bucura efectiv de drepturile de *habeas corpus* și trebuie eliberată din cușca grădinii zoologice unde a trăit în condiții jalnice, pentru a fi transferată într-o rezervație naturală sanctuarizată⁵⁶. În anul 2017, râul Whanganui din Noua Zeelandă a dobândit personalitate juridică, Gerrard Albert, principalul negociator al tribului local declarând că „[m]otivul pentru care am adoptat această abordare este că am considerat dintotdeauna râul un strămoș”⁵⁷. În Ecuador, un capitol din constituție a fost intitulat „Drepturile naturii” și a acordat *Mamei Pământ* personalitate juridică pentru prima dată în istorie⁵⁸. Această reformă provoacă paradigmele mai vechi de progres și dezvoltare și pune în centrul său ideea armoniei cu *Pachamama*, după cum s-a subliniat⁵⁹.

E adevărat că legea, chiar luând forma unui tratat, nu ne poate transforma valorile sau ordinea socială, dar ea are totuși capacitatea de a ne influența și modela atitudinile⁶⁰. Legea (re)construiește concepțiile pe care le avem despre natura fizică și faună⁶¹, dar lecția pe care o putem de asemenea învăța din exemplele menționate este că legea nu e doar ceea ce cred specialiștii săi, ci ceea ce o consideră a fi toți cei care (nu) o aplică. Ceea ce contează sunt convingerile noastre, angajamentele noastre, (dez)aprobarea scopurilor pe care ea este proiectată să le atingă⁶². Există o relație de reciprocitate, bidirecțională, între lege și societate.

Ce ar trebui să așteptăm, în aceste condiții, de la lege în domeniul protecției și bunăstării homarului? Majoritatea dintre noi consideră că legea ar trebui să împiedice vătămrile aduse animalelor, pedepsindu-le. Este adevărat, dar legea ar trebui, în primul rând, să ofere o direcție, nu mecanisme de pedepsire⁶³ (așa cum sugera reprezentantul tribului Whanganui, care a „luptat pentru o calibrare a legii, ca toți să înțeleagă că... tratarea râului ca fiind o entitate vie este modalitatea corectă de a-l aborda, ca pe un întreg indivizibil, contrar modelului tradițional al ultimilor 100 de ani, care îl privea din perspectiva proprietății și a managementului”). Apoi, efectivitatea legii depinde de punerea ei în aplicare. Legi privind interzicerea cruzimii asupra animalelor au fost adoptate și pot fi adoptate în continuare (chiar și tratate)

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ A se vedea și Mathilde Hautereau-Boutonnet, *Faut-il accorder la personnalité juridique à la nature?*, Recueil Dalloz, 2017, p. 1040.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ Jean-Pierre Marguénaud, *La femelle chimpanzé Cécilia, premier animal reconnu comme personne juridique non humaine*, in *Revue Semestrielle de Droit Animalier* nr. 2/2016, p. 15 et seq. Disponibil online la adresa: https://www.unilim.fr/omij/files/2017/06/RSDA_2_2016.pdf.

⁵⁷ Așa cum notează *The Guardian*, noul statut al râului presupune că, dacă cineva îi va aduce atingere, legea nu va mai vedea nicio diferență între vătămarea sa și o vătămare adusă tribului, pentru că ele sunt unul și același „lucru” (date disponibile online la adresa: <https://www.theguardian.com/world/2017/mar/16/new-zealand-river-granted-same-legal-rights-as-human-being>).

⁵⁸ M. V. Berros, *The Constitution of the Republic of Ecuador: Pachamama Has Rights*, in *Environment & Society Portal*, Arcadia, nr. 11. Rachel Carson Center for Environment and Society, 2015.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ Raymond Wacks, *op. cit.*, p. 67.

⁶¹ William Cronon, *op. cit.*, p. 69-90.

⁶² David Dyzenhaus, *op. cit.*, p. 283.

⁶³ Donald M. Broom, *op. cit.*, p. 100.

dar, în absența aplicării lor riguroase, ele vor rămâne doar promisiuni goale. În țara noastră, violența în raporturile dintre om și animale este pedepsită de Legea nr. 205/2004 privind protecția animalelor⁶⁴. Această lege reglementează măsurile necesare pentru asigurarea condițiilor de viață și bunăstare a animalelor cu sau fără deținător⁶⁵ (art. 1 (1)). În sensul său, prin cruzime față de animale se înțelege, printre altele, maltratarea și schingiuirea animalelor (care constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la un an sau cu amendă (art. 25 din lege); provocarea de suferințe fizice și psihice prin orice mijloace. Potrivit aceleiași legi, animalele nu vor fi supuse unor suferințe inutile nici în cazul sacrificării sau uciderii (art. 21 din Legea nr. 205/2004). Coroborând dispozițiile normelor metodologice de aplicare a legii cu cele ale normelor privind protecția animalelor în timpul sacrificării și uciderii la care se face trimitere, înțelegem că, din păcate, aceasta nu se referă și la crustacee⁶⁶. În general, majoritatea legilor anti-cruzime includ doar animalele simțitoare⁶⁷ și nici în dreptul european nu au fost (încă) adoptate norme în acest sens, în ciuda principiului sensibilității, stabilit de art. 13 din TFUE⁶⁸. Oricum, în domeniul interzicerii cruzimii asupra animalelor, știm că aplicarea legii se lovește de obstacole majore, nu doar în România, după cum se arată: depistarea depinde în mare măsură de inspectorii care nu au competența de a-i reține pe făptași, de procurorii care consideră rareori cazurile de cruzime animală drept o prioritate și de judecătorii care impun prea rar pedeapsa adecvată, nu că pedeapsa legală ar fi ea însăși suficientă⁶⁹. E salutară cel puțin repunerea, recent, pe tapet a propunerii de înființare a unui departament pentru protecția animalelor al poliției pentru ordine publică în cadrul MAI⁷⁰. Dar, în primul rând, efectivitatea legii rezultă din atitudinea destinatarilor ei.

În loc de concluzie

Cu cât știm mai puțin despre faună și natură, cu atât mai puțin putem face ca să le protejăm pentru ceea ce ele sunt în mod intrinsec și să oprim o „disrupere a acestor sisteme care ne vor hăitui în feluri despre care nu știm mare lucru”⁷¹. Supraexploatarea resurselor halieutice și numărul tot mai mare de consumatori au făcut ca o parte importantă a producției globale actuale din domeniu să provină din fermele de acvacultură⁷². Deși permite evitarea dispariției anumitor specii, creșterea intensivă și superintensivă a animalelor marine ridică tot mai multe probleme ecologice – expunând mediile învecinate la mai multe tipuri de degradare și poluare⁷³, dar, în același timp, generând și culturi involuntare, în care pot / vor prolifera orice fel de microorganisme (necunoscute științei)⁷⁴. Dreptul,

⁶⁴ Legea nr. 205/2004 privind protecția animalelor, publicată în Monitorul Oficial al României al României, Partea I, nr. 531 din 14 iunie 2004 și republicată în temeiul art. 248 din Legea nr. 187/2012 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 286/2009 privind Codul penal, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 757 din 12 noiembrie 2012, rectificată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 117 din 1 martie 2013, cu modificările ulterioare, dându-se textelor o nouă numerotare. Conform Normelor metodologice din 2008 de aplicare a Legii nr. 205/2004 privind protecția animalelor, protecția animalelor în timpul sacrificării și uciderii este reglementată prin Ordinul președintelui Autorității Naționale Sanitare Veterinare și pentru Siguranța Alimentelor nr. 180/2006 pentru aprobarea Normei sanitare veterinare privind protecția animalelor în timpul sacrificării și uciderii. De precizat că protecția animalelor sălbatice în mediul lor natural are loc prin intermediul conceptului de specie protejată, în cadrul convențiilor internaționale (art. 17).

⁶⁵ În sensul legii, prin deținător de animale se înțelege proprietarul, persoana care deține cu orice titlu valabil, precum și orice persoană fizică sau juridică în îngrijirea căreia se află animalul (art. 2 din Legea nr. 205/2004).

⁶⁶ Agenția Națională pentru Pescuit și Acvacultură (A.N.P.A.) este instituția care controlează și reglementează aceste activități (http://www.anpa.ro/?page_id=372).

⁶⁷ Joan E. Schaffner, *An Introduction to Animals and the Law*, Palgrave Macmillan, New York, 2011, p. 10.

⁶⁸ Mai multe state ale lumii chiar exclud, în mod expres, anumite specii de la termenul „animal”, deși unele sunt sensibile, precum „pește, crustacee sau moluște” (Joan E. Schaffner, *op. cit.*, p. 9-10).

⁶⁹ Raymond Wacks, *op. cit.*, p. 131.

⁷⁰ Date disponibile online la adresa: <https://www.digi24.ro/magazin/stil-de-viata/animale/marcel-vela-repunem-pe-tapet-reforma-ministerului-de-interne-departament-politia-animalelor-ordine-publica-1318998>.

⁷¹ Jim Robbins, „The Ecology of disease”, *The New York Times*, 14 iulie 2012, <https://www.nytimes.com/2012/07/15/sunday-review/the-ecology-of-disease.html>, traducerea și un comentariu de Marius Chivu în articolul „Totul, acum!” apărut în *Dilema veche* 30 aprilie - 6 mai 2020 (<https://dilemaveche.ro/sectiune/tema-saptamanii/articol/totul-acum>).

⁷² Deja 45 % din 2014 (Virginie Raisson, *Atlas 2038. Viitorurile lumii*, Editura Seneca, 2018, p. 96).

⁷³ Virginie Raisson, *op. cit.*, p. 98.

⁷⁴ Paolo Giordano, *op. cit.*, p. 68.

știința și etica sunt legate, în mod inextricabil. Numai documentându-ne putem dobândi o înțelegere mai profundă și multidimensională a legii, a noțiunilor legale și o poziție mai bună pentru a le evalua consecințele⁷⁵. Progresele științei bunăstării animalelor ne pot ajuta să ne îmbogățim cunoștințele și abilitățile necesare identificării impactului comportamentului uman asupra animalelor, iar etica tratamentului aplicat animalelor ne poate susține dezvoltarea sensibilității și judecății morale⁷⁶. Cadrele eticii sunt complementare legii, nu concurente, și numai adoptarea unei atitudini științifice poate evita potențialele confuzii⁷⁷. Dar, pentru a deveni participanți efectivi la procesul elaborării și punerii în operă a legii privind lumea naturală trebuie să fim un public capabil să înțeleagă lucrurile la un anumit nivel de detaliu.

Toate argumentele expuse în această lucrare tind să susțină, pe fond, ideea că *summa divisio* din dreptul privat, persoană⁷⁸ – bun⁷⁹, nu mai poate acoperi mai multe din aspectele ce țin de complexitatea condiției animalului, forțarea încadrării sale în categoria „bun”, expunându-ne riscurilor derapajelor ce caracterizează orice construct juridic⁸⁰. Începând din 2015, Codul civil francez a asimilat principiul sensibilității, stabilit de art. 13 din TFUE, declarând că „*animalele sunt ființe vii înzestrate cu sensibilitate. Sub rezerva legilor care le protejează, animalele sunt supuse regimului juridic al bunurilor*”⁸¹. Sunt convinsă că există suficiente resurse intelectuale în gândirea juridică actuală mai sensibile la gama de raporturi dintre oameni și lumea înconjurătoare⁸², care permit revalorizarea faunei și naturii prin legile viitoare și în țara noastră. Parafrazându-l pe profesorul Jonathan Haidt (autorul cărții *Mintea moralistă. De ce ne dezbină politica și religia*)⁸³, îndrăznesc să afirm că un jurist cu adevărat bun ar trebui să învețe să găsească dovezi contrare credințelor sale inițiale. Cum ar fi, de ce nu, că homarul este o ființă înzestrată cu sensibilitate.

⁷⁵ A se vedea în acest sens, pentru dezvoltări, Michael Head, Scott Mann, *Law In Perspective. Ethics, Society And Critical Thinking*, UNSW Press, Sydney, 2005.

⁷⁶ *Ibidem*. A se vedea și Peter Singer (editor), *Tratat de etică*, Polirom, Iași, 2006; Gary L. Francione, Anna Charlton, *Să mâncăm etic*, Editura Adenium, Iași, 2015.

⁷⁷ J. M. Verrinder, N. McGrath, C. J. C. Phillips, *Science, Animal Ethics and the Law*, in Cao, D. & White S., (editori), *Animal Law and Welfare - International Perspectives. Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*, vol. 53, Springer, 2016.

⁷⁸ Conform art. 25 C. civ., subiectele de drept civil sunt persoanele fizice și persoanele juridice. Persoana fizică este omul, privit individual, ca titular de drepturi și de obligații civile. Persoana juridică este orice formă de organizare care, întrunind condițiile cerute de lege, este titulară de drepturi și de obligații civile.

⁷⁹ Potrivit art. 535 C. civ., sunt bunuri lucrurile, corporale sau necorporale, care constituie obiectul unui drept patrimonial.

⁸⁰ Margaret Davies, *Material subjects and vital objects — prefiguring property and rights for an entangled world. Australian Journal of Human Rights*, 22(2), 2016, p. 42.

⁸¹ Art. 515-14 C. civ. fr., în varianta conformă art. 2 din Legea nr. 2015-177 din 16 februarie 2015.

⁸² Și Margaret Davies, *precit.* Conceptul *commons* ar merita de exemplu explorat în legătură cu preocuparea noastră pentru viitorul generațiilor următoare (Elinor Ostrom, *Governing the Commons. The Evolution of Institutions for Collective Actions*, Cambridge University Press, 1990; Judith Rochfeld, *Penser autrement la propriété : la propriété s'oppose-t-elle aux « communs » ?*, in *Revue internationale de droit économique* 2014/3 (t. XXVIII), p. 351 – 369, accesibil online la adresa: <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-droit-economique-2014-3-page-351.htm#re77no77>).

⁸³ Date disponibile online la adresa: <https://pressone.ro/cauta-oameni-care-cred-invers-decat-tine-te-vor-ajuta-sa-devii-mai-inteligent>.